

Men vem mördade egentligen Anna Lindh?

| av Mats Johansson

Själv mord, olyckor, slarv eller slumpen är otänkbara företeelser i en rationell värld. Grunden för konspirationsteorierna är behovet av rationella förklaringar.

KNAPPT HADE SVERIGES utrikesminister hunnit kallna i höstas, efter ännu en svart elfte september, förrän medierna började spekulera i orsakerna till knivdådet på NK. Här skulle det säljas tidningar. Som en dålig repris på Palmemordet började olika "spår" lanseras för att väcka läsarnas fantasi. Var det serber som hade hämnats hennes stöd för Natos insatser på Balkan? Kanske en extrem islamsk cell hade tagit jihad till Stockholms city? Kunde det vara en Saddamhångare som inte gillade Sveriges stöd för en FN-aktion i Irak? Någon som missriktat ville protestera mot regeringens nygamla, mer Israelvänliga hållning? Eller en överhettad euromotståndare som det hade slagit runt för?

Förklaringshöjden var för en kort stund hög, ty det kräver mord på höga politiska personer. För många dög inte det sannolika, att det var en mentalt störd persons tillfälle att ändra historiens gång.

Säpo hade inget att bidra med när ryktessoppan skulle kokas, ty det ansågs inte finnas någon hotbild mot Sveriges utrikesminister, ens under pågående folkomröstningskampanj och därmed vidhängande exponering. Tänka sig att någon kunde vilja mörda henne, det hade de då rakt ingen aning om. Sämt händer ju inte i Sverige, fast det nys hade hänt.

Självfick jag frågan om motivet under Sveriges Televisions direktsändning från morgonsoffan just när det meddelades att hon hade avlidit på sjukhuset. Tagen av stundens allvar var det inte alldeles enkelt att samla tan-

karna just då, men jag fick ur mig några ord om att dådet i bästa fall inte hade någon politisk bakgrund. I någon mening är ett mord på en utrikesminister förstås alltid en politisk handling, såvida det inte handlar om ett privat passionsdrama, men min förhoppning var att det inte skulle finnas någon organisation bakom dådet, än mindre en etnisk grupp, mot vilken hetsjakt skulle inledas.

Snart kom det politiska konspirationstänkandet denna gång av sig, när medierna på given signal kastade sig över den så kallade 35-åringen i ett även för mordjournalistiken sällsynt hänsynslöst drev. Som om de aldrig hade hört talats om den publicistiska grundregeln att inte spekulera i misstänkta skuld hängde främst lösnummerpressen ut denne dagdrivare, spelande på den urgamla folkliga svenska rättsuppfattningen att den som länsman griper är skyldig; ingen rök utan eld. Här fanns minsann eld, karln hade aldrig haft ett riktigt jobb, men sades festa vilt kring Stureplan på nätterna med kungabarnen. Och då förstår man ju hur det går, särskilt som han hade underkänt i något ämne i småskolan och visst hade bråkat med någon kamrat också (sexton sidor med bilder på en skola, ett hyreshus och en maskerad kamrat; "Här bodde mördaren").

Denna parodi på kritisk journalistik och publicistiskt ansvar toppades av Expressen, som en upphetsad dag visste berätta att mördaren hade försökt kväva sig i cellen på häktet genom att äta upp kläderna! Upplagecheferna måste ha skrattat sig hysteriska medan de räknade extrasäljet och beställde artiklar om att Elvis syntes levande på månen och Usama bin Ladin på Opera-

"I någon mening är ett mord på en utrikesminister förstås alltid en politisk handling, såvida det inte handlar om ett privat passionsdrama, men min förhoppning var att det inte skulle finnas någon organisation bakom dådet, än mindre en etnisk grupp, mot vilken hetsjakt skulle inledas."

baren. Inte ens Svenska Dagbladet kunde hålla sig, utan publicerade en bild på 35-åringen på ettan – men felaktig, så att hela den tryckta förstaupplagan fick dras in.

Lägligt nog, när 35-åringen var utmjölkad och bara dög åt Aschberg i TV3, hittade polisen en bättre mördarkandidat. Dels visade han sig faktiskt vara skyldig, dels hade han en ännu mera tragisk bakgrund som engagerade medborgare kunde delges dag efter dag, vecka efter vecka, i enlighet med såpopperans estetik. Hastigt skymtade ett politiskt motiv i hans etniska bakgrund – vi får väl se när han "talar ut" – men det övergripande var hur väl han uppfyllde kriterierna på "ensam galning", en välkänd figur från de politiska mordens historia.

Därigenom försvårar han konspirationsteoretikernas arbete. De brukar aldrig nöja sig med de officiella slutsatserna utan söker en högre "sanning" bakom det till synes skedda, den riktiga bilden som myndigheterna döljer för att skydda makt-havare. I Anna Lindhs fall tvingas de efter erkännandet ändra frågeställningen: ja, vi vet vem som höll i kniven. Men vem och vad inspirerade honom? Vem låg bakom, egentligen? Har alla glömt Svarta handen? Var inte Säpos passivitet misstänkt? Har inte en amerikan hört sägas att "linden ska fällas"?

I fallet Palme blev längtan efter ett högre motiv grunden för ett mångårigt nationellt trauma. Den missbrukare som blev rikskändis passade illa i rollen som statsministermördare, därav de inledande förhoppningarna att Hans Holmér skulle kunna nita kurder för dådet. Eller åtminstone CIA/Sydafrika/Pinochet. Allra helst skulle finnas en konspiration inom polisen, så att Olof Lagercrantz och Harry Schein kunde ha fått rätt i att mordet var "högerens" fel, ty den hade vid flera tillfällen haft fräckheten att vara kritisk mot den förda politiken.

Det senare var temat för en thriller av pseudonymen John Grow, Sista kontraktet, som till och med filmades av Kjell Sundvall med Mikael Persbrandt i huvudrollen. Som anstiftare antyddes toppar i svenskt näringsliv (förlaget var vänligt nog att till och med bifoga en namnlista på misstänkta direktörer). Inte undra på att författaren ville vara anonym.

Fler svenska fall i konspirationsgenren finns att studera. Ivar Kreugers fränfalle i Paris 1932 sysselsätter ännu 70 år senare privatspanarna, liksom Dag Hammarskjölds

Dolska jesuitiska anslag mot hjältekonungen från Norden, ur Fältskärns berättelser.

**"Den gemensamma
nämaren i konspira-
tions-
teorierna är behovet av
tydliga skurkar; självmord,
olyckor, slarv eller slump
duger inte som förklaringar."**

död i Ndola 1961. För att inte tala om den färskare följetongen Estonia, som nyligen också begåvats med en spelfilmsthriller, en riktig kalkon av en tysk gravfridsbrytare. I samband med tioårsdagen i september lär väl konspirationsteorierna vädras igen, nu kryddade med rysk kärnvapensmuggling; dykförbudet är givetvis till för att stridsspetsarna i vraket inte ska upptäckas, och förresten har amerikanerna varit där med sina undervattningsbåtar och tagit bort dem, för att dölja sin medverkan. (För en nyktrare syn på olyckan rekommenderas studien

Protokollet. Estonia. Därför kommer det att hända igen av Susanna Popova och Mats Holm (Bonnier Fakta, 2003), som handlar om Sjöfartsverkets underlåtenhetssynder och förnekanden. Den känner igen sig som minns verkets agerande på 70-talet mot Anders Ahlmark, "fängsen på fyren", i samband med en sovjetisk oljetankers förlisning.)

Den gemensamma nämnaren i konspirationsteorierna är behovet av tydliga skurkar; självmord, olyckor, slarv eller slump duger inte som förklaringar. Banalitet är en icke önskvärd ingrediens i mediedramaturgin. Det påminnes vi om i riklig mängd gångna november, då 40-årsminnet av mordet på John F Kennedy i Dallas den 22 november 1963 väckte till liv konspirationernas konspiration (näst efter mordet på Julius Caesar). Naturligtvis visades på tv åter Oliver Stones drama JFK från 1991, en fejkfilm där Kevin Costner i rollen som åklagaren Jim Garrison har fått miljoner tittare världen över att tro att mordet arrangerades av högt uppsatta makthavare i USA. Ett tungt bidrag till stöd för denna tes har varit Abraham Zapruders berömda 22 sekunders bildsekvens på presidentbilen när skotten träffar, som "bevis" för att det måste ha funnits fler skyttar än Lee Harvey Oswald. Att de fyra skott som hörs på ljudbandet har visat sig vara pålagda i studio i efterhand nämns sällan, lika litet som Garrisons maffiaförbindelser och försök att muta vittnen.

Tack vare Garrisons desinformationsinsats har Kennedyindustrin kunnat hållas igång decennium efter decennium och trots tusentals böcker i ämnet publiceras fortfarande nya upptäckter. För den som är intresserad av att följa den löpande utvecklingen i fallet finns allt på nätet, till exempel via The Kennedy Assassination Home Page (mcadams.posc.mu.edu). Den hemsidan är i sin antikspiratoriska hållning förmodligen en besvikelse för den som vill veta, typ, exakt varifrån skruvmejslarna kom som hittades nedgrävda bakom tredje äppelträdet från vänster hemma hos den garageägare som var kusin till en av motorcykelpoliserna som var lediga på morddagen, men saknade alibi. Skumt, inte sant?

Vi andra kan nöja oss med Gerald Posners klassiska studie Case Closed från 1993 som över 600 sidor genom detaljerad käll- och faktagranskning punkterar myt för myt, lögn för lögn, de stora konspirationsteorierna. Dessa visar sig vid denna närmare granskning ofta lika därhusmässiga som en del självutnämnda vittnen.

Överfört på svenska fall och förhållanden har Posner mycket att lära oss om psykologiska mönster i det konspirativa tänkandet. Tre kriterier ska vara uppfyllda för en riktigt god konspirationsteori: 1) den skulle kunna vara sann, 2) den måste vara dramatisk för att sätta fantasin i rullning, 3) den bör anknyta till djupare folkliga föreställningar om elitors manipulationer. I fallet Kennedy fallerar många teorier på den första punkten, när fakta går att kontrollera.

Posner förenar sin bakgrund som advokat med den undersökande journalistikens elementa och boken gäller fortfarande för att vara den bästa medicinen mot dem som tror det de vill tro om mordet på JFK för att ge sitt liv mening, kompensera för en taskig barndom eller bara

tjäna pengar på mediegenomslag. Det långa talets korta mening är att 1) Lee Harvey Oswald var ensam mördare och sköt Kennedy av politiska skäl, 2) den bild av mordet som den officiella Warrenkommissionen gav i sin 900-sidiga utredning 1964 var i stora drag korrekt.

Oswald var personlighetsstörd från barndomen och blev tidigt kommunist. Som femtonåring studerade han Marx och sade sig vilja döda Eisenhower. I marinkåren blev han skarpskytt, men mobbades av kollegerna och bröt samman. 1959 hoppade han av i Moskva, 19 år gammal. Men KGB ville inte engagera honom, och tillvaron som metallarbetare blev inte den drömtillvaro han hade tänkt sig. Åter i USA med ryska hustrun Marina, som han misshandlade, engagerade han sig i kommunistiska aktiviteter och försökte skjuta en general. Castro var hans idol. När inget annat fungerade skulle han åtminstone skriva in sig i historien som presidentmördare. Det lyckades onekligen.

För egen del undrar jag sedan ett besök i Dallas 1984 varför Oswald inte sköt tidigare. Står man där han stod, i fönstret på sjätte våningen i Texas School Book Depository, ser man att han hade klart skjutfält en lång sträcka innan han kom till skott. Men han kanske var tvungen att nysa först.

Mats Johansson (matsj@algonet.se) som varit politisk chefredaktör för Svenska Dagbladet är nu fri skribent.

Tror du att idéer spelar roll?

Då är det säkrast att du börjar prenumerera på Svensk Tidskrift.

Vi ger dig inblick i samhällets idédebatt, en kvalificerad samtidsanalys och politisk journalistik.

Vår idé är enkel. Vi tror att människan spelar roll!

Vår åsikt är enklare. Vi tror på ett friare och civilare Sverige!

Svensk Tidskrift Prenumeration: 250 kr.
Studentpris: 100 kr.

Tidskriften utkommer med sex nummer årligen. Sätt in pengarna på post- eller bankgiro med namn och adress på talongen. Eller skicka ett e-post till: prenumeration@svensktidskrift.se.
Postgiro: 727 44-6. Bankgiro: 575-7620.